

O POTŘEBĚ ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTÍ

Zuzana Vargová: *Židovský fenomén v stredo európskych súvislostiach*. Fakulta stredo európskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa. Nitra 2011. 108 str. ISBN 978-80-8094-964-8.

Monografie **Zuzany Vargové** je po úvodní, metodologicky podnětné kapitole kompozičně rozdělena na dvě části. V první části nazvané „*Středná Európa a Židia*“ se soustřeďuje na kritickou analýzu četných koncepcí tzv. střeoevropského prostoru a střeoevropanství, jak je nalezneme v pracích Victora Bauera, Milana Kundery, Erharda Buseka, Friedricha Naumanna, Karla Schlögela, Oskara Haleckého, Claudia Magrise, Danila Kiše, Draga Jančara, Normana Daviese, Ernesta Gellnera, Josefa Kroutvora, Pietra S. Wandycze a Jana Křena. Součástí kapitoly je i „*historický exkurz*“ do postavení židů v Německu, Polsku, Rakousku, v Čechách a na Moravě, v Maďarsku, resp. Uhersku, autorka se zamýšlí nad holocaustem jako nad „střeoevropským problémem“, a v této souvislosti též připomíná některá protizidovská opatření Slovenského štátu; škoda však, že absentuje oddíl věnovaný slovensko-židovské problematice, srovnatelný s explikací látky německo-židovské či česko-židovské. Druhá část knihy je nazvána „Literárne fragmenty“ a po snad až příliš krátkém „*náčrtu problematiky*“ holocaustu v literatuře přináší reflexe děl Imré Kertésze (Člověk bez osudu), Alfréda Wetzlera (Čo Dante nevidel), Arnošta Lustiga (Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou) a Zofie Posmyszové (Pasážerka). Při interpretaci literární problematiky zhusta využívá jazyka existenciální filozofie. Monografie je ještě doplněna anglickým resumé a seznamem použité literatury.

Soubor studií klade implicitně řadu otázek, které je nutno v dalším badatelském výzkumu minimálně zohlednit. Zde nabízím jen nesystematický výběr z těch, které nelze nepokládat za klíčové:

Problém nastává už tehdy, když se píše o židech (resp. o „Židech“) nediferencovaně, bez zřetele k různým proudům zachycovaného „*fenoménu*“. Např. v českém kulturním prostoru koexistovaly (třebas v tvořivém napětí, místy přerůstajícím v antagonismus) koncepty českožidovství (a česko-židovství), německého židovství (a německo-židovství), etnického židovství (sionismu), proletářsky internacionálního (marxistického) židovství, ale rovněž popíraného, bagatelizovaného či zamlčovaného, plně asimilovaného židovství, či ortodoxního nebo nábožensky liberálního židovství (judaismu), a do jednoho pojmu ŽIDĚ (s navazujícími negativními konotacemi) byly tyto skupiny subsumovány nikoli vlastním „*etnocentrismem*“, nýbrž především antisemitismem (popř. antijudaismem či antisionismem), který podobné „*nuance*“ nerozlišoval a rozlišovat nechtěl. Co byla pro jednoho vykořeněnost, absence domova, jako u E. Hostovského (motiv ustavičného ghetta, cizince hledajícího byt...), to bylo pro druhého začleněním, přirozeným domovem, z něhož jej vytrhly až ghettoidní a genocidní excesy nacismu (K. Poláček, J. Orten). Židovský fenomén je tedy souborem „*fenoménu*“ s řadou historických otázek...

„*Židia predstavujú jednu zo starobyých etnických skupín, potomkov izraelských kmeňov žijúcich v starovekej Palestine*“, píše autorka poněkud nešťastně v historickém exkurzu do dějin židů (Židů) ve střední Evropě (citace s. 33). Tím ignoruje či alespoň bagatelizuje rozdíl mezi „*etnickým*“ židovstvím starozákonním a židovstvím „*přejatým*“ z důvodů konverze, tedy přijetím židovského náboženství. Přece nejen židé přestupovali ke křesťanství, ale i nežidé přijímali židovskou víru: někteří jsou nesporně

chazarského původu, srov. např. závěry Kevina Alana Brooka na <http://www.khazaria.com/>, jakkoli patrně nelze učinit rovnítko mezi židy aškenázskými a chazarskými a zpětně zpochybnout „nároky“ Židů na vlastní státnost. Středoevropští Židé rozhodně nejsou jen a pouze či především „potomky izraelských kmenů“, ostatně ani Češi nejsou zdaleka jen potomky prehistorického „kmene Čechů“ nebo Moravané původních obyvatel Velké Moravy. Mám za to, že i jinak je čistě etnické hledisko krajně zavádějící. Jiří Franěk v této souvislosti uvádí: „*Je těžko tvrdit, že arabští židé jsou týž národ jako židé ruští a haličtí, tím méně šikmooc židé*“ a dospívá až k „politicky nekorektnímu“ názoru, „*že žid je ten, koho společnost za žida považuje. Osudová pospolitost...*“ (<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=065&clanek=050605>)

Otázky vyvolává i pojem „střední Evropa“. Autorka si uvědomuje, že tento pojem se stává určitějším ve smyslu duchovním a ideologickém, méně ve smyslu geografickém či geopolitickém: „*Stredná Európa v zmysle geopolitickom je totiž bez hraníc. Dokonca pre niektorých, možno v dôsledku tejto neohraničenosti, sa stáva skôr určitým ‚svetonázorom‘*“ (s. 5). Píše o něm „*ako o multikultúrnom priestore*“, který však nerodí „*len harmonické spolunažívania*“, ale i konfrontaci, a dospívá proto k názoru, že „*v ľudskej prirodzenosti je totiž zakotvená konceptualizácia sveta a kategorizácia spoločnosti na my a oni*“, podle které není důvodu, „*prečo by sme v obraze ‚my‘ mali integrovať, iné*“, což přispívá k vytváření předsudků „*a pocitu ohrozenia*“. Z toho jí vyplývá, že „*nacionalizmus a pluralizmus je tak rovnako hrozbou, ako aj prínosom*“ (s. 6). Vždy je však třeba doložit, vůči komu je hrozbou (skutečnou nebo domnělou) a komu přínosem, s jakými faktickými důsledky pro majoritu a minoritu, jinak zůstáváme jen u proklamací... Nacionalismus (a jeho znásobená podoba, šovinismus) se v dějinách profiloval přece jen jako podstatně větší hrozba než pluralismus, spojovaný s tolerancí (ani koncept národního obrození českého či slovenského není primárně nepřátelský vůči jiným národům a národnostem, kulturám, pluralismu!), jehož nevhodné uplatňování ovšem diskredituje multikulturní soužití jako výměnu hodnot a plodnou spolupráci a může i dnes vést k dalším podobám nacionalismu, rasismu a xenofobie. Je tragické, že se s těmito projevy setkáváme u těch, kteří dnes ve jménu holocaustu a jeho obětí vyzývají k „preventivním útokům“, dokonce i jaderným, vůči sousedním státům. A neuznává u slov...

Autorka poměrně obšírně a zevrubně explikuje, že ženěm „*strednej Európy sa /.../ hodnotí a interpretuje rôznymi spôsobmi*“ a že „*Stredná Európa ako pojem a problém sa tak stáva akýmsi labyrintom možných definícií*.“ (s. 9). Je to pojem velmi vágní, a jakkoli jej nelze odmitat, přináší kniha dostatek příkladů jeho „bezbřehého“ vymezení (srov. např. u *V. Bauera, N. Daviese či J. Kroutvora*). Spíše než „fenomén středoevropanství“ či „středoevropská kultura“ by měl být akceptován fenomén „kulturního prostoru“ českého, slovenského, německého ad. a oceněn podíl židovské literatury (v jakémkoli smyslu slova) na nich. A z těchto tradičních národních areálů potom odvozovat velmi široký, vždy kulturně vymezený pojem „středoevropanství“, a to ve vztahu k evropskému Západu, Východu, Jihu, popř. Severu. Podíl židů (židovství v nejširším smyslu slova, tedy včetně tematiky) na jednotlivých národních literaturách je obrovský a v mnohém již zpracovaný. Podobný monografický obraz, jaký existuje např. v německé či české literatuře, by si zasloužila i literatura slovenská.

Větší prostor by bylo třeba věnovat konkrétním interpretacím vybraných děl. Podrobné analýze, třeba minuciózní, a následné interpretaci zhodnocující zvláštnosti autorského stylu a vidění světa (polemiky s ním). Autorka vychází primárně ze samotného

holocaustu jako genocidia, absurdního, reflektovaného jako důsledek antisemitismu a nacistické politiky, avšak nelze ignorovat ani jiné výklady, třebaš „nekorretní“, operující s pojmem „Hospodinův hněv“, k němuž by navádělo studium Tóry, podle níž je židovský lid zvláštním božím majetkem a dle Hospodinovy vůle povyšován – i zatracován, drcen jako olivy, aby vydaly olej... Jakkoli je to hledisko lidsky a historicky stěžejní přijatelné, nelze jej (pocit viny za vlastní dějiny) interpretačně ignorovat. Autorka si uvědomila evidentně symbolický název patrně nejlepšího románu Arnošta Lustiga „Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou“, ale podle mého soudu přehlédla jeden důležitý moment, tedy že v rabinově modlitbě je jméno Kateřinino stavěno „rouhačsky“ před jméno Hospodinovo: „Pochváleno budiž tvoje jméno, dříve než jméno boží“. Otevírá se tím i nový interpretační rámec: nelze snad její čin chápat tak, že zatímco Hospodin ke zvěrstvům z nějakých důvodů mlčel, pokud je nepřipravil jako krutý trest „svému nevěrnému“ lidu, jediná statečná dívka (kurážná, dobrá, spravedlivá, krásná...) vzala spravedlnost do vlastních rukou a zahanbila všechny ustrašené, pasivní, zotročené, bez vůle a ducha? Ale i to je pouze jeden rozměr onoho možného rabinského zvratu.

Monografie Zuzana Vargové spíše problémy otevírá, než aby na ně reagovala jasnou odpovědí a přesvědčivou argumentací. Přesto si, a možná právě proto, zaslouží pozornost badatelské veřejnosti.

Alexej Mikulášek

BIELSKO-BIALSKÉ VÝZVY A BOLOŇSKÁ DEKLARACE

Agnieszka Będowska-Kopczyk, Ljiljana Šariš and Libor Pavera (eds): *Challenges for Foreign Philologies.*

Part 1: The Bologna Process and New Curricula. ATH Promix, Bielsko-Biała 2011, ISBN 978-83-904037-4-8, ISBN 978-83-62292-02-8.

Part 2: Interdisciplinarity and New Teaching Methods. ATH Promix, Bielsko-Biała 2011, ISBN 978-83-904034-9-3, ISBN 978-83-62292-6.

Řešitelský tým z univerzity v Bielsko-Białe s podporou z Islandu, Lichtenštejnska, Norska a EU vytvořil projekt *Modern Scientific and Economic Tools in the Area of Central Europe*, který v souvislosti s realizací zásad Boloňské deklarace zkoumá vývoj vědeckých a pedagogických nástrojů na univerzitních oborech humanitního typu, speciálně v rámci filologických disciplín soustředěných na výuku tzv. cizích filologií.

V prvním svazku najdeme studie přispěvatelů z Chorvatska, České republiky, Norska, Polska, Srbska, Slovenska a Slovinska, kteří se zabývali implementací zásad Boloňské deklarace do filologického studia, což je, jak všichni vědí, nelehký úkol. Autor této recenze v prvním článku studuje problém flexibility a individuality budoucích filologů v návaznosti na komparativní a areálový aspekt studia, Ljiljana Šarić zase ukazuje na norskou zkušenost s areálovými studii a také na úskalí filologické skepse ve vztahu k areálovým studiím, jak se to pokoušel manifestovat již předchozí příspěvek. Joanna Jasińska prezentuje společný polský studijní program, Agnieszka Baran a Agata Ostrowska zkoumají šanci slovanské filologie na pracovním trhu, koeditorka Agnieszka Będowska-Kopczyk předvádí kombinaci filologie a „business studies“ v Bielsko-Białe. Další příspěvky jsou spíše případovými studii (case studies): tak je tomu v článku